

Filòsofs de compa

La filosofia serà el rock'n'roll dels 90. I Jostein Gaarder se n'endurà el primer disc d'or. "El món de Sofia" ha demostrat, també en català, que l'obscura matèria del pensament pot ser el gran negoci cultural d'aquesta dècada turmentada. Fernando Savater, l'altre gran venedor, n'ha trobat la definició perfecta: els reis d'aquest show seran ells, els "filòsofs de companyia".

Una dona de mitjana edat entra d'una revolada al vestíbul de l'hotel Majestic. Porta a la mà un ram de roses vermelles, un llibre i una carta. Ningú no la detura en la seva ràpida progressió cap a un sofà prop de la recepció on dues persones, i un magnetòfon, fan petar la xerrada. S'atura just davant d'elles. Amb un fil de veu tènue, però exigent, la senyora talla la conversa. Té una urgència històrica. Parlar amb aquell personatge que fuma cigarrets inclassificables, sembla una estranya barreja d'Abba & Bee Gees & Simonsen i es fa anomenar Jostein Gaarder. A ell, només a ell, aquella senyora normalment dis-

nyia

Jostein Gaarder és l'autor d'«El món de Sofia», una enginyosa recreació dels grans temes del programa de filosofia d'ensenyament secundari. Aquest títol ha venut més de dos milions d'exemplars, ja compta amb vint-i-nou traduccions i diverses produccions es barallen per dur-lo al cinema o la televisió.

creta vol obrir-li el cor. I no sap com. “*Very good book, very good book*”, exclama com posseïda per una revelació que la transfigura. *El món de Sofia* ha canviat la seva vida i així n'ha deixat constància en una carta, estrictament privada, que li ha volgut donar personalment. Una aparició al *Bon dia, Catalunya* i la seva insistència telefònica a les editorials l'han posada sobre la pista. El seu ídol s'estatja al Majestic i ella, mestra condemnada a no entendre res, vol dir-li que aquesta *novel·la sobre la història de la filosofia* li ha fet entendre això que els seus companys de claustre, i les lectures d'Althusser, no li havien ensenyat a veure: darrere les quatre preguntes fonamentals que ens formulem abans de cinquanta vèlums (per què naixem, per què morim, Déu existeix i quin sentit té tot això) hi ha tres mil anys de respostes, contradictòries i sovint contraposades, que poden ser explicades en un *nivell de lectura* accessible a tothom. La senyora no té paraules ni traductor, però li està infinitament agraïda. Ofereix el ram de roses a Gaarder, demana un autògraf i se'n va amb les galtes enceses de vergonya.

El triomf dels filòsofs. Abans i després d'aquesta aparició inesperada, Gaarder manté la seva envejable sang freda. Ha adoptat davant el món una aparença implacablement simpàtica i contesta al periodista número mil el mateix que ha contestat al periodista número nou-cents noranta-nou. Fins i tot recorda la pregunta que més li han fet i que més el sorprèn encara: per què ell, noruec relativament feliç, s'interessa tant pel depriment esport de la filosofia recreativa. A la qual respon, mig rialler, que si col·leccionés segells ningú no li faria una pregunta tan estranya. Per ell la filosofia és tan *natural* “com fer l'amor”, i en aquest acte ha aconseguit una rara unanimitat: el gremi s'ha pres *El món de Sofia* com un petit triomf d'ells mateixos. Els medievalistes poden discutir-li la nul·la descripció de l'enfrontament entre tomistes i agustinians, tot i el dibuix genèric de sant Agustí i de sant Tomas d'Aquino. Els nietzscheans poden queixar-se de l'oblit fonamental d'un pensador que ha deixat empremta en aquest segle, però la congregació filosòfica ha pres amb respecte un llibre que travessa els camps minats del *monisme* de Spinoza o l'*esperit universal* de Hegel sense comprometre, en aquesta vulgarització, la veritat que expressava cada autor. Enfocant, com si res, tres mil anys de sistemes filosòfics, Jostein Gaarder ha desencadenat una pesta sense precedents: més de dos milions de lectors, vint-i-nou traduccions al carrer i moltes més en llista d'espera, una rebuda similar a totes les capelles culturals d'Occi-

dent, germàniques, anglo-saxones o afrancesades, ofertes en ferm dels estudis de Hollywood i una proposta ja molt avançada de fer una sèrie a la BBC. Elements, tots ells, que transformen en fenomen paranormal un llibre que el seu mateix autor no s'havia pres tan seriosament. Al cap i a la fi, malgrat tota la faramalla posterior, *El món de Sofia* no pretenia sinó una enginyosa recreació dels grans temes del programa de filosofia d'ensenyament secundari que ell coneixia a la perfecció, perquè n'havia ensenyat durant deu anys al seu institut de Bergen. Però

aquest manual amenitzat pel toc literari, on els personatges, confessa a vegades Jaarder, tenen escassa consistència literària, va saltar totes les fronteres i l'escriptor que ensenyava filosofia ha recuperat la seva innegable vocació pedagògica per convertir-se en ambaixador d'aquesta nova sensibilitat filosòfica que assalta les llibreries del primer món.

Un assalt, val a dir-ho, que ja tenia il·lustres precedents *de masses*. Fernando Savater va conver-

tir *Ètica para Amador* en un altre fenomen de filosofia a l'abast. Vint-i-dues edicions en castellà per a un assaig que traspassa al llenguatge dels adolescents –no dels idiotes– les principals qüestions de l'ètica: la moralitat, la responsabilitat individual, el bé comú, conceptes filtrats del mateix edifici intel·lectual que empra Gaarder en *El món de Sofia*. Savater, aquest basc antipatriota, vitalista i lliurepensador, ha generat, amb una activitat pública ingent, tota una imatge de marca que ell mateix ha definit com la de “filòsof de companyia”: una voluntat d'estil, un bagatge acadèmic inqüestionable i una capacitat de fer-se llegir fins pels seus incondicionals enemics que en fan, sens dubte, el principal exponent de l'amic filòsof, aquell que es fa comprensible sense fer-se detestable. *Ethics for Amador*, se l'ha llegit també Jostein Gaarder. I entre tos dos, tota la resta. Fa quatre anys Itàlia inventava els *mile lire*, aquests llibrets que es troben a quioscos i estacions de tren i que proporcionen, per quatre miserables peles, algunes obres, curtes però essencials, de la tradició cultural europea. El fenomen s'ha reproduït a Catalunya, i amb els mateixos exemples. Les màximes d'Epicur, que envaïen les tauletes de nit a Milà, han rebrotat a Barcelona, publicades per Edicions 62 i traduïdes per Jordi Cornudella. 50.000 exemplars a dues-centes pessetes no són exactament un indicatiu de sobtada passió filosòfica, però en el mercat del llibre el *pensament accessible* és moda, sempre que trobi el recipient adequat.

Rafael Argullol, assagista-esteta-filòsof-novel·lista-sempre-mediàtic, es demanava, en la presentació pública d'*El món de Sofia* a la Uni-

versitat Pompeu Fabra, les raons d'aquesta passa i en proposava tres hipòtesis. Sempre i, per si de cas, la caiguda del mur de Berlín: el final de la bipolaritat, amb les seves rígides estructures mentals, situa l'intel·lectual i els seus receptors en una perspectiva de desconcert planetari que permet la llibertat més absoluta per a llegir el món i l'existència. Fa vint-i-cinc anys, Gaarder no s'hauria atrevit a escriure una història de la filosofia sense adscriure's abans a una determinada escola d'interpretació. La universitat que ell va conèixer era un espai on només comptaven els militants. Les respostes eren pre-fabricades i les preguntes s'havien oxidat. En termes d'etiquetatge polític, Gaarder va ser un d'aquells joves *progres* –"moviment ètico-social" l'anomena– que van manifestar-se contra el Vietnam, contra la dictadura franquista i contra qualsevol opressió que vingués de l'Occident capitalista. *El món de Sofia* hauria estat, en aquell context, un manual de filosofia social. Els seus companys d'universitat no li haurien acceptat llavors una ambició tan descomunal com ingènua: explicar les arrels de l'aventura filosòfica prescindint de la perspectiva marxista i adreçar-se sense manies tant als adolescents de secundària com als adults que mai no s'han llicenciat. Emprant, alhora, un gènere que tot just als 80 s'ha reconegut com a tal. La literatura d'idees, o aquest espai de transgressió en què els formats tradicionals es barregen i es confonen seguint els patrons d'un escriptor que no es resigna a separar joc racional i joc narratiu.

Reflexió vs. 'fast food'. En aquesta combinació sulfurosa, Rafael Argullol hi apuntava un segon element. Jaarder representa la cara més esclatant d'un "moviment espontani de resistència", que lluita contra aquesta fantasmagoria tirànica de l'actualitat-notícia i que es proposa de submergir-se en la profunditat de la vida. Un batalla sense ídols concrets, però amb dos bàndols definits per una lluita sobre el concepte de cultura: els qui aposten per una lectura epidèrmica a gust del consumidor i els qui s'arrisquen a presentar la complexitat del món. Jostein Gaarder podria ser d'aquests últims. No creu en la cultura de l'entreteniment ni en fórmules *fast food*. La literatura com a espectacle creatiu, tancat en ell mateix, no l'interessa. Creu en la possibilitat d'aprendre i de reflexionar a través d'una intriga o d'un misteri. Es reconeix, per tant, en el viatge d'*Àlicia a l'altra banda del mirall*, però el deixa bastant més fred l'univers del *Hobbit*. Jaarder, reconegut votant socialdemòcrata, no ha abandonat aquesta prosaica voluntat de transformar la realitat a través de la ploma, però els paràmetres són uns altres. Aquell jove manifestant encara creu que el marxisme té un sentit: pel que va mostrar del capitalisme, és a dir el liberalisme salvatge, i pel que va contribuir a transformar-lo. Però, a

F. SAVATER

Aquest intel·lectual basc va convertir 'Ètica para Amador' en un altre fenomen de la filosofia a l'abast. Vint-i-dues edicions en castellà per a un assaig que traspasa al llenguatge dels adolescents les principals qüestions de l'ètica.

J. GAARDER

El filòsof noruec no creu en la cultura de l'entreteniment, i la literatura com a espectacle creatiu, tancat en ell mateix, no l'interessa. Creu en la possibilitat d'aprendre i de reflexionar a través d'una intriga o d'un misteri.

diferència del nostre *progre*, Gaarder considera que en Marx hi havia la llavor d'un pensament totalitari. I no s'està de dir-ho. En canvi, matisa, el fet que *El món de Sofia* prescindeixi de Friedrich Nietzsche no és una opció ideològica de l'autor, sinó una servitud burocràtica: el *programa* a Noruega no dedica cap apartat a aquest autor perquè el pensador alemany no ha estat mai punt de referència de la tradició filosòfica del país dels fiords. Així es defensa Gaarder que reconeix, en aquesta dècada, una passió nietzscheana que abans no es podia expressar per por d'una absurda catalogació en el revisionisme nacional-socialista.

Un tercera pista de la fulgurant carrera editorial de Sofia Amundsen, caldria cercar-la, segons Rafael Argullol, en aquesta fam d'espiritualitat que desborda les ànimes cansades dels 90. Som exactament allà d'on la ciència i la tècnica deien que ens havíem escapat: per viu l'enigma de la condició humana i la recerca metafísica torna a ser una prioritat. En un escenari de devastació intel·lectual, Argullol plantejava dues vies: la penetració de l'irracionalisme o la potenciació de la filosofia. Jostein Gaarder actua, també en aquest cas, de salvador *in extremis* de l'espai filosòfic europeu. Per més al·lusions al budisme o als mites pre-cristians que contingui *El món de Sofia*, no hi ha ambigüitats possibles: la filosofia alternativa, l'orientalisme, totes aquestes derives que Gaarder etiqueta de *new age*, li produeixen una angúnia sincera. "Pornografia de l'espirit". Sense conèixer tota una tradició filosòfica, remata Gaarder, no es poden buscar alternatives espiritualistes que són tombarelles en el buit. Però, a aquesta ortodòxia filosòfica, hi afegeix els elements de connexió popular que la majoria de filòsofs no saben trobar. Les grans preguntes tenen moltes respostes possibles, però Gaarder és un creient de l'acció. Si la terra s'acosta a un col·lapse ecològic generalitzat, es diu, bé caldrà fer-hi alguna cosa. I és en aquesta previsió apocalíptica que apareix l'entusiasme del mestre. S'ho diu perquè s'ho creu. Llibres com el seu potser són una vacuna que s'administra el lector contra una vida programada davant el televisor. Contra aquesta fatalitat del mal, Gaarder deixa de ser un paio simpàtic. S'indigna i es remou i fa veritable la hipòtesi d'Argullol: és un petit gran profeta d'una "protesta latent" contra la destrucció de la natura, és l'anunciador d'un nou romanticisme que –s'afanya a clarificar– no serà pas aquell romanticisme nacionalista-herderià oposat a la il·lustració volteriano-racionalista, sinó un gran moviment ecologista que –torna a clarificar– no serà fonamentalista, sinó humanista. Li costa de definir-ho. Jostein Gaarder ha captat un sentiment: la voluntat de saber i la voluntat de viure. I n'ha fet un *best seller*.

Oriol Malló